

Ve výkladech Husovy eklesiologie se obvykle setkáme s tvrzením, že východisko Husových úvah předpokládá rozdělení církve na neviditelnou a viditelnou, na pravou, svatou církev obecnou, kterou Hus uchopil pojmem počet všech předurčených a na její instituční podobu, která je smíšeným tělem spravedlivých a nespravedlivých, či vyvolených a předurčených na straně jedné a předzvěděných či zavržených na straně druhé. Odpovídá ale toto rozlišení Husovu záměru? Hodlal Hus poukázat, že pravá církev je církev neviditelná ve smyslu počtu všech předurčených přítomných, minulých i budoucích? Dovoluji si vyslovit hypotézu, že v jeho eklesiologických úvahách sice najdeme řadu podnětů, které k tomuto rozdělení mohou směřovat, Hus však sám takové rozlišení nezamýšlel a patrně si ani neuvědomoval, že by mohlo vyplývat z jeho reflexí. Domnívám se, že Hus považoval pozemskou bojující církev svým způsobem za dokonalou a svým traktátem hodlal vyřešit zejména otázku poslušnosti vůči osobám, které se pouze tváří, že jsou součástí svaté církve obecné, ve skutečnosti k ní ale nepatří, a k tomu potřeboval, aby byla svatá církev obecná, jako počet všech předurčených přítomných, minulých a budoucích či jako mystické tělo Kristovo, co nejvíce viditelnou realitou. Abychom to mohli prokázat, musíme se nejprve alespoň přehledově seznámit s obsahem prvních pěti kapitol Husova traktátu *O církvi*, které obsahují fundamentálně eklesiologická témata a kritika nespravedlivého jednání některých řídicích úřdů církve je v nich oproti dalším kapitolám spíše zatím latentní.

V první kapitole Hus nejprve na základě výkladu slova církve vymezuje téma, jímž se hodlá ve své knize zabývat. Pojem církve (*ecclesia*) je podle něj třeba z řečtiny překládat jako „shromáždění spojené pod jednou vládou“. V této univerzální církvi jsou všichni lidé, neboť všichni lidé mají v posledku jen jednoho vládce, Boha. Shromáždění všech lidí pod jednou vládou ovšem ještě není svatou církví obecnou a je nutné je dále rozdělit na církve svatých, ovcí či spravedlivých a na církve zavržených, kozlů, zlostníků či nespravedlivých. A církve svatých pak lze ještě dále dělit na svatou církev obecnou, která se podle blaženého Isidora, Ambrože a Augustina nazývá obecnou, protože je rozšířena po celém světě, a na dílčí církve, která může mít charakter místního společenství v duchu Mt 18,20 (*Neboť kde jsou dva nebo tři shromáždění ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.*) nebo místní církve v duchu apoštolských oslovení, např. „církve v Korintu“. V této úvodní typologizaci pojmu „církve“ Hus vyjevuje i záměr své práce. Ze všech těchto pojetí církve se hodlá zabývat jen „svatou církví obecnou“ jako souhrnem všech přítomných, minulých i budoucích předurčených. Vlastní záměr práce, kritika církve v jejích řídicích údech, zůstává ještě skrytý. Husova kritika církve není ani v dalších částech jeho traktátu přímou kritikou. Hus chce spíše nastavit zrcadlo, aby církve viděla, jaká je a jaká by měla být.

Druhá část kapitoly je věnována různým pojmenováním a charakteristikám, které se „svatou církví obecnou“ úzce souvisí. Některé pojmy frekventuje samostatně jako „dům Boží“ nebo „hospodářova vinice“, jiné v souvislosti s Trojicí jako „nejvyšší stvoření“, „nevěsta Kristova“ či „chrám“. V závěrečném shrnutí kapitoly vymezuje tři klíčové pojmy, s jejichž pomocí se pokouší pojem „svaté církve obecné“ vyložit. Jde o pojem „počet všech předurčených“, „Kristovo mystické tělo“, které v první kapitole spojuje hlavně s jedností a nedělitelností církve, a již zmíněný pojem „Kristova nevěsta“, na který se při výkladech Husovy eklesiologie často zapomíná, přitom je velice důležitý, neboť především na něm Hus staví svoje morální výroky (např. církev má být krásná, bez poskvrny a vrásky, čistá, panenská, nejucudnější apod.).

Důležitými pro naše analýzy jsou zejména pojmy „počet všech předurčených“ a „Kristovo mystické tělo“. Na první pohled se totiž může zdát, jakoby oba pojmy hovořily o neviditelné církvi. Nikdo přece nemůže vědět a tudíž ani vidět, kdo je s konečnou platností předurčen. Stejně tak pojem „Kristovo mystické tělo“, dáme-li důraz na slovo „mystické“, může vyvolat dojem, že jde o tajemnou,

neviditelnou realitu. Přesto, jak uvidíme v následujících kapitolách, ani jeden z pojmů nemusí být výrazem neviditelné církve.

V druhé kapitole Hus nejprve poukazuje na jedinstvo svaté církve obecné a z hlediska jejího pochopení jako jediného počtu všech předurčených činí další základní rozdělení. Nejprve hovoří o „církvi bojující“, kterou definuje jako počet všech předurčených, kteří jsou „na cestě k nebeské vlasti“ a kteří bojují „Kristův boj proti tělu, světu a ďáblu“. Poté o „církvi spící“ jako o počtu předurčených, kteří trpí v očistci. A nakonec o „církvi zvítězilé“, čili o těch, kteří vedli Kristův boj proti satanu, zvítězili a nyní odpočívají „v nebeské vlasti“. Toto rozčlenění pak doplňuje tradiční eucharistickou eklesiologií. V eucharistické svátosti se podle Husa chléb láme na znamení této trojdílnosti na tři části. První část vnořená do vína reprezentuje církev zvítězilou, „která se omočením vsála a vpila do božské podstaty“, druhá větší část chleba, který kněz drží vespod, představuje církev bojující a menší, který se pokládá na větší, představuje církev spící, která se opírá o přímluvné modlitby církve bojující. Ve zbytku kapitoly pak rozvíjí zejména pojem „nevěsta Kristova“, kolem něhož opět vrší morální charakteristiky církve.

Pokud jsme četli první kapitolu pozorně, mohli jsme si všimnout definice „počtu všech předurčených“, ve které zaznělo, že svatá církev obecná je souhrnem všech přítomných, minulých i budoucích předurčených. V druhé kapitole Hus toto lineárně časové určení nahrazuje prostorovým určením. Počet všech předurčených se skládá z církve bojující, církve spící a církve zvítězilé. Pro naše hodnocení je důležité, že u obou definic jsou „svatá církev obecná“ a „počet všech předurčených“ v podstatě identické pojmy. To samo o sobě vylučuje také možnost, že by Hus chápal pojem „svaté církve obecné“ jen ve smyslu instituce. Na základě identifikace pojmu „svaté církve obecné“ s výrazem „počet všech předurčených“ je výrazně upozaděn instituční charakter církve. Instituční prvek církve může vystoupit do popředí pouze skrze pojem „bojující církve“, které je věnována v rámci Husova chápání svaté církve obecné hlavní pozornost od třetí kapitoly.

Po vymezení svaté církve obecné jako počtu všech předurčených přítomných, minulých a budoucích a po jejím rozdělení na církev bojující, spící a zvítězilou zúží Hus svou pozornost ve třetí kapitole zejména na církev přítomnou či bojující. I tuto část svaté církve obecné lze nazývat svatou církví obecnou a právě ona tvoří střed Husovy pozornosti v traktátu *O církvi*. Proč? Protože právě v ní se musí každý křesťan zorientovat, z jejího jednání vyvstávají zásadní otázky a vůči ní je možné vyslovit kritiku. Právě v této církvi či v tomto aspektu církve stojíme podle Husa před klíčovými tématy: problémem zla v církvi. Pokud bychom to vyjádřili Husovými pojmy, pak bychom se ptali, jak je možné, že „svatá církev obecná“, která je „Kristovou nevěstou“ „bez poskvrny a vrásky“, je zároveň „smíšeným celkem dobrých i zlých“. Navíc se zdá, jakoby tato Husova slova najednou stála v přímém rozporu s tím, co sám řekl již v první kapitole, kde hovoří o církvi svatých a o církvi zavržených jako o dvou samostatných veličinách, přičemž svatá církev obecná je zde konkretizovaným výrazem církve svatých. Nesamozřejmost identifikace svaté církve obecné se smíšeným celkem dobrých i zlých si Hus dobře uvědomoval, proto své tvrzení podpírá autoritou hned několika evangelních odkazů (Mt 22,2,3,10; Mt 13,47–49; Mt 5,19; Lk 3,16–17) a jejich výkladu od církevních otců (Řehoř, Augustin).

Ve třetí kapitole vystoupí do popředí také dosud nepřiliš frekventovaný pojem „mystického těla Kristova“. Mystické tělo Kristovo jako další ekvivalentní výraz pro svatou církev obecnou se Hus snaží vyložit přirovnáním k lidskému tělu. Lidské tělo jako analogon mystického těla Kristova obsahuje řadu nestejnorodých prvků. Tělo se jednak sestává z „údu“ různé hodnoty a jednak obsahuje i některá jsoucna, která nemají povahu údu a k tělu nepatří. Jako příklad uvádí výkaly, sliny, hleny, moč, hnís. Teprve v této souvislosti Hus začíná výklad dalšího z klíčových pojmů své nauky o církvi „předzvědění křesťané“ a začne rozvíjet tematiku „předzvědění – předurčení“. Předzvědění křesťané jsou ti, kteří jsou v těle Kristově, ale k tělu nepatří, jsou jako výkaly či sliny a nakonec budou z těla vyvrženi. Oproti

tomu předurčení křesťané jsou údy mystického těla Kristova, k tělu patří a nemohou od těla odpadnout.

Na tomto místě Hus navíc načrtne základní typologizaci poměru předzvěděných a předurčených k církvi. V tomto čtvrtém poměru k církvi hovoří o předurčených křesťanech, kteří jsou křesťany skutečně i podle jména, o předzvěděných pohanech, kteří nejsou křesťany ani podle jména, předzvěděných pokrytcích, kteří jsou křesťany podle jména a předurčených křesťanech, kteří jsou skutečnými křesťany, i když ne podle jména. Až sem se zdá být vše celkem jasné. Avšak náhle se Hus odvolá na Augustinův spis *De poenitentia*, kde se hovoří o dvojím předurčení. O „předurčení k přijetí spravedlnosti a odpuštění hříchů“ a o „předurčení k dosažení věčného života“, přičemž neopomene zdůraznit, že předurčení k přijetí věčného života vždy předchází předurčení k přijetí spravedlnosti a odpuštění hříchů. Vedle těchto předurčení pak Hus ale zmiňuje ještě jakýsi třetí typ předurčení: „předurčení pouze k přítomné spravedlnosti“. Hus tedy počítá i s tím, že jsou křesťané, kteří jednají spravedlivě pouze dočasně na základě Boží milosti. I toto předurčení je působeno Boží milostí a má kladný charakter. Přesto se zřetelně vymyká z dosavadního rozdělení a je zjevné, že Hus bude muset své členění ještě dále rozvinout.

Již z tohoto členění je zřejmé, že Hus nehodlá dělit církve na viditelnou a neviditelnou. Pokud lze u Husa hovořit o nějaké neviditelné církvi, pak je to „církve spící“, neboli duše čekající na vykoupení v očistci a „církve vítězilá“ na nebesích a snad i potencionální křesťané, ti co se jimi teprve stanou. Rozdělení na církve viditelnou (smíšené tělo spravedlivých a nespravedlivých) a neviditelnou (počet předurčených) získává jasné kontury až v reformaci, kdy je věřící křesťan konfrontován s realitou většího množství na sobě nezávislých církevních společenství. Zcela přirozeně v něm pak vzniká otázka: Která církev je ta pravá? Od této otázky se pak začne odvíjet celá nauka o znacích pravé (viditelné) církve. Rozdělení na církve viditelnou a neviditelnou má ale svůj další pramen také v otázce, kterou si klade i Hus: Jak je možné, že ve svaté církvi obecné jsou lidé, kteří působí zlo, za křesťany se pouze vydávají a zjevně nebudou spaseni, nebo kteří sice v současnosti věří, ale jednou odpadnou? Hus však přichází se zcela jiným řešením, které jasně vystupuje do popředí právě ve třetí kapitole. Předurčení může být u Husa i viditelnou realitou, zejména ten druhý typ Augustinova „předurčení k přijetí spravedlnosti a odpuštění hříchů“ a Husova zvláštní kategorie „předurčení k přítomné spravedlnosti“. Předurčení se projevuje spravedlivým jednáním a to je viditelná realita. Viditelnou realitou je i „mystické tělo Kristovo“. Při čtení tohoto výrazu bychom měli dávat hlavní důraz na slovo „tělo“, nikoli na slovo „mystické“, od kterého bychom asi snáze mohli dospět k výrazu „neviditelné“. Tělo je právě to, co vidíme, proto Hus používá příměr k lidskému tělu. Předurčení vytvářejí údy těla, předzvědění jsou sice viditelné v těle, ale k němu nepatří. Jak je to však s těmi, kteří jednají spravedlivě jen po určitý čas a pak od Boha odpadnou. U nich přece nemůže být nijak viditelné, jestli patří k tělu jako údy nebo jsou pouze v těle jako něco, co k němu nepatří. Jestliže jednají byt jen po určitý čas spravedlivě, pak musejí mít nějakou podobnost s údy, avšak zároveň nemohou být ústrojnými údy, neboť podle Husova rozlišení žádný předzvěděný nikdy k svaté církvi obecné neboli k mystickému tělu Kristovu nenáležel. Tento nejproblematictější bod svých úvah posléze rozebírá ve čtvrté kapitole svého traktátu.

Předurčení k přítomné spravedlnosti je věnována druhá část čtvrté kapitoly traktátu *O církvi*. Ve čtvrté kapitole se Hus nejprve pokouší o kompletní výklad eklesiologie „mystického těla Kristova“. Svůj výklad začíná od hlavy (nejvznešenějšího z údů). Organicky jej spojuje s christologickým paradoxem, který nabyde v závěru kapitoly zvláštního významu při interpretaci předurčených k přítomné spravedlnosti.

Kristovo tělo může mít podle Husa pouze jednu hlavu a to samotného Krista. Svou tezi opět opírá o autoritu Písma a církevních otců. Realita Kristova boholidství by nás ovšem měla vést k závěru, že tuto hlavu lze chápat dvojím způsobem. Díky tomu můžeme hovořit o „vnější a vnitřní hlavě“. Vnější hlavou, co do svého božství, Kristus nepatří do počtu lidí církve. Vnitřní hlavou, co do svého lidství, je její

součástí. Přesto je Kristus jen jeden a tudíž má církev jen jednu hlavu. Díky christologickému paradoxu lze tedy podle Husa v souvislosti s církví hovořit o dvou hlavách církve vnitřní a vnější. A vedle toho lze tematizovat i řeč o jakési třetí hlavě, o vůdci, kterého Bůh určil, aby vládl dílčí církvi. A tak není podle Husa ani v rozporu s výše zmíněným tvrzením, že církev může mít tři hlavy: „božství, Kristovo lidství a hlavního vůdce“.

Poté se opět vrací k tématu předurčení – předzvědění. Předurčení patří k tělu vždy, jsou to údy a nelze je od těla oddělit, nemohou od něj odpadnout. Předzvědění nikdy ke Kristovu tělu nepatřili, i když v něm někteří byli, nakonec ale všechno, co je v těle, ale nepatří k tělu, od něj odpadne. A teprve poté se vrací ke kritickému momentu svých úvah: Jak je to tedy s těmi, kteří jsou předurčení pouze k přítomné spravedlnosti, respektive pouze dočasně? Stejnou otázku lze položit i opačně z hlediska předzvěděných: Jak je to s předzvěděnými, kteří dočasně žijí v lásce? Stále je přitom třeba mít na zřeteli, že Hus používá výraz předurčení vždy pozitivně, neboť jde o určitou variantu Boží milosti. Vhodným řešením této otázky může být opět příměr k lidskému tělu, který Hus oproti předchozímu obrazu těla rozšiřuje o další kategorie, přičemž si vypomáhá i několika výrazy středověké anatomie. Stejně jako se podle Husa v lidském těle rozlišuje vlhkost tekoucí a vlhkost základní, tak lze i v těle Kristově rozlišovat milost podle přítomné spravedlnosti a milost dokonanou. A tekoucí vlhkost je příčinou nejen růstu údů, ale i něčeho, co vypadá jako úd, ale ústrojně to k tělu nepatří, tzv. „hlízy“. V mystickém těle Kristově tak mohou načas růst na základě tekoucí, přítomné milosti i údy ďáblovy, které k tělu Kristovu ústrojně nepatří. Avšak předurčení, i když na čas ztratí tekoucí milost, nemohou nikdy odpadnout od základní milosti.

Hus si je jasně vědom, že jde o kritický bod celé jeho úvahy, neboť z toho plyne i podle Husa paradoxní závěr. Zdá se, že člověk může být zároveň spravedlivý i nespravedlivý, věřící i nevěřící, křesťan i kacíř. Na jedné straně tohoto paradoxu stojí předurčení k věčnému životu, kteří sice mohou vypadnout z proudu tekoucí milosti, ale pak se k Bohu zase navrátí, jako tomu bylo u Petra nebo Pavla. Na druhé straně jsou tu ti, kteří jsou spravedliví a vyvolení jen na čas, jako byl Jidáš. Hus si při interpretaci tohoto paradoxu vypomáhá paradoxem Kristova boholidství. I Kristus byl ve svém třídní mrtev i živ, umíral i neumíral, zemřel v těle, ale živ byl v duchu, umřel jako člověk, ale neumíral jako Bůh. To platí i naopak, člověk může žít v těle, ale v duchu je mrtev (1 Tm 5,6). Osobně se domnívám, že Husa příliš netrápilo, proč jsou někteří předzvědění a jiní předurčení. Rozdělení lidí na předurčené a předzvěděné podle Husa není lidskou záležitostí. Husovy otázky jsou pokládány prakticky. Otázku, která vévodí jeho úvahám, by se dala formulovat takto: Jak je možné, že se v církvi setkáváme se spravedlivými i nespravedlivými, má-li být svatá církev obecná neposkvrněnou nevěstou Kristovou? A Hus zjevně řešení nachází a to na základě analogií lidského těla k mystickému tělu Kristovu a v posledku na základě přirovnání k tajemství christologického paradoxu. Řešení otázky předurčení – předzvědění tak u Husa ústí do otázky tajemství Kristova boholidství.

Hned na začátku páté kapitoly Hus činí důležité shrnutí, kterým svým způsobem uzavírá svůj fundamentálně eklesiologický náčrt. Další větší část traktátu je poté věnována zejména možné kritice řídících údů církve, neboli účelu, za kterým byl Husův spis napsán. Tato závěrečná typologizace obsahuje výčet šesti způsobů, jakými člověk může být nějakým způsobem svázán se svatou církví obecnou. Dvě kategorie věnuje těm, kteří v posledku budou zavrženi a čtyři těm, kteří nakonec dosáhnou věčné blaženosti. Do první skupiny spadají předzvědění křesťané zapletení do zločinů a předzvědění spravedliví, neboli ti z problematické kategorie dočasně předurčení (tento výraz v této typologizaci však již Hus nepoužívá), kteří jsou v církvi podle přítomné milosti, ale nejsou v církvi podle předurčení k věčnému životu. Do druhé skupiny řadí předurčené, kteří ještě nejsou křesťany, ale v budoucnosti se jimi stanou, předurčené, kteří žijí ve zločinech, ale navrátí se k milosti, předurčené, kteří žijí spravedlivě (i když mohou na čas ještě vypadnout z proudu tekoucí milosti, ale pak se zase

obrátil) a nakonec předurčené v církvi zvítězilé. V tomto výčtu se nemluví pouze o jedné skupině lidského pokolení a to jsou předzvěděni nespravedliví, kteří nebyli s církví svázáni ani nominálně ani prostřednictvím dočasné milosti. V tomto výčtu se tedy vrací k pojmovému rozdělení, které bylo uvedeno na začátku traktátu a to, že předzvěděni jsou vždy ti, kteří nakonec podlehnou soudu, kdežto předurčení dosáhnou věčné blaženosti.

Co říci závěrem? Církev pro Husa není pouhou institucí ustanovenou Kristem. Církev je dokonalé stvoření, které uniká porušenosti ostatního stvoření. Porušené stvoření v něm sice má své místo, ale ústrojně k němu nepatří. Krása tohoto stvoření musí být viditelně přitažlivá jako dokonalá nevěsta. Hus věří, že církev taková skutečně je, je v ní pouze příliš těch, kteří k ní ústrojně nepatří. A Hus také věří, že lze tento stav změnit a přinejmenším zlepšit, bude-li se zdůrazňovat krása církve a poukazovat, co do ní nepatří. To vyžaduje vysoké morální nasazení, morální kritiku nebo i vysvětlování toho, jak spravedlnost vypadá či jak vypadá jednání těch, kteří jednají spravedlivě takřčeno „naoko“. Spravedlivě jednají ti, kteří náleží k církvi, nespravedliví k církvi nepatří, i kdyby spravovali její úřady. Odtud lze rozumět i zásadnímu významu, který Hus přičítá pojmu Boží zákon, Kristův zákon apod. V Husově traktátu se s pojmy viditelná a neviditelná církev či s jejich příbuznými ekvivalenty nejen nesetkáme, naopak lze říct, že způsob Husova časového (přítomní, minulí a budoucí předurčení) a prostorového (církve bojující, spící a vítězná) dělení církve spíše vylučuje uchopit církev pomocí podobných rozdělení. Předurčení k dosažení věčného života je sice kategorií, která by mohla být nazvána neviditelnou církvi, jenže u Husa se toto předurčení vždy nakonec projeví v předurčení k přijetí spravedlnosti a odpuštění hříchů. A navíc na kategorii předurčených k dočasné spravedlnosti (či předzvěděných spravedlivých) stejně jako na naturálních obrazech mystického těla Kristova je vidět, že Husovi šlo o konkrétní (viditelný) stav církve, nikoli o abstraktní neviditelný věčný počet (všech předurčených). Husova fundamentální eklesiologie v prvních kapitolách traktátu je předejrou ke kritice stavu církve a Hus vyslovuje své soudy o církvi na základě toho, že spravedlivé jednání církve je viditelné. Hus prostě hodlá poukázat, že církev má jedinou hlavu, jediného Pána Ježíš Krista. Jemu jsme vázáni primární poslušností. Sekundární poslušností jsme vázáni vůči všem, kteří jednají spravedlivě, tj. z Boží milosti, byť jen na čas, a kteří v církvi zastávají vůdčí úlohu (papež, biskupové, kněží). Ovšem vůči těm, kteří jednají nespravedlivě, nelze prokazovat žádnou reverenci ani poslušnost, neboť takoví lidé k církvi nenáleží, i když v ní jsou a zastávají nejvýšeňší úřady.